

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ АПТЕЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У САНІТАРНО-ПРОСВІТНИЦЬКІЙ РОБОТІ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ

©Л. О. Гала

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

Резюме: проаналізовано законодавчу базу, що регламентує санітарно-просвітницьку роботу аптечних закладів України, та проведено анкетування серед фахівців фармації щодо фактичного стану вирішення даного питання на практиці. Встановлено, що більшість аптек не приділяють належної уваги цій соціальній функції. Вивчено досвід окремих фармацевтичних організацій щодо проведення заходів просвітницького спрямування, які мають стати прикладом для інших в системі охорони здоров'я.

Ключові слова: аптека, санітарно-просвітницька робота, Належна аптечна практика, здоровий спосіб життя.

Вступ. Історично всі доктрини передбачають два шляхи розв'язання проблеми здоров'я: прямий – його збереження і зміцнення та зворотний – лікування хвороб. У нашій країні пріоритет завжди надавали лікувальному напрямку, проте нині світовий досвід свідчить про необхідність перенесення центру уваги на здорову людину та доведення ефективності програм профілактики, які успішно реалізуються в ряді країн. Зміцнення здоров'я та запобігання захворюванням – першочергове завдання Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ). Тому одним з елементів Належної аптечної практики (Good Pharmacy Practice – GPP) є діяльність, пов'язана зі зміцненням здоров'я населення, освітою з питань охорони здоров'я та профілактикою захворювань. GPP також передбачає встановлення зв'язків із суспільними організаціями працівників охорони здоров'я для проведення санітарно-просвітницької роботи серед населення [1].

Зважаючи на проблеми системи охорони здоров'я України, актуальним є дослідження ролі працівників аптечних закладів у проведенні просвітницької діяльності серед споживачів з метою попередження застосування лікарських засобів без поважних причин та ініціювання здорового способу життя.

У ряді публікацій, що були проаналізовані за даною тематикою, розглядається зарубіжний досвід формування у населення здорового способу життя, вивчаються проблеми, що існують у нашій країні з даного питання, підходи до організації навчання, яке сприяє збереженню здоров'я, а також напрямки організації аптекою санітарно-просвітницької роботи, методи її проведення [2–5]. Однак дослідження, спрямоване на вивчення участі працівників аптечних закладів

у проведенні санітарно-просвітницької роботи серед населення України, не проводили.

Мета роботи:

– аналіз законодавчо-нормативної бази щодо проведення санітарно-просвітницької роботи в аптечних закладах;

– анкетування фармацевтичних працівників для дослідження сучасного стану зазначеної вище діяльності;

– вивчення досвіду проведення аптечними закладами комунікаційних заходів санітарно-освітнього спрямування.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано загальнонаукові методи: системний та порівняльний аналіз, соціологічний метод – анкетування, графічні засоби наочного представлення даних.

Результати й обговорення. На першому етапі нашої роботи ми проаналізували законодавчу базу з питань проведення аптечними закладами санітарно-просвітницької роботи. Відповідно до статті 32 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. № 2801-XII держава сприяє утвердженню здорового способу життя населення шляхом поширення наукових знань з питань охорони здоров'я, здійснення заходів, спрямованих на підвищення гігієнічної культури населення, на боротьбу із шкідливими для здоров'я людини звичками. Стаття 78 прописує обов'язок фармацевтичних працівників сприяти охороні та зміцненню здоров'я людей, запобігати захворюванням, поширювати наукові та медичні знання серед населення, пропагувати, в тому числі власним прикладом, здоровий спосіб життя [6].

Важливим документом із питань просвітницької діяльності стала і Постанова Кабінету Міністрів України від 10.01.2002 р. №14 «Про

затвердження Міжгалузевої комплексної програми «Здоров'я нації» на 2002-2011 роки», серед завдань якої – розробка і реалізація стратегій, спрямованих на пропаганду, формування і заохочення до здорового способу життя населення країни. У програмі було запропоновано перелік заходів у галузі охорони здоров'я, в реалізації яких мали взяти участь і спеціалісти фармації:

- забезпечити перетворення санітарної освіти в державну систему безперервного медико-гігієнічного навчання та здійснювати його через системи загальної і професійної освіти, масової інформації, охорони здоров'я;
- розробити та впровадити в комп'ютерній системі «Інтернет» інформацію щодо гігієнічного виховання та формування здорового способу життя;
- активізувати участь у здійсненні міжнародних проектів з питань формування здорового способу життя («Міста здоров'я», «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю», «Європа без тютюну», «Молодь за здоров'я» тощо) [6].

На жаль, зазначена Постанова Кабінету Міністрів України не знайшла відображення в нормативних документах Міністерства охорони здоров'я України стосовно конкретних дій щодо запропонованого переліку заходів, зокрема для фармацевтичних закладів. Нині аптечні мережі, які представлені в комп'ютерній системі «Інтернет», на своїх сайтах надають рекомендації відвідувачам щодо збереження здоров'я та запобігання захворюванням, але в більшості – це матеріали про різноманітні товари профілактичного спрямування, які вони реалізують. Також законодавчо не встановлено єдиних вимог до формування та подання такої інформації. Через неналежне фінансування міжнародні проекти з питань формування здорового способу життя в Україні реалізуються лише частково силами лікувально-профілактичних закладів та громадських організацій. Проте світовий досвід показує, що послідовна комплексна державна політика зміцнення здоров'я населення шляхом формування здорового способу життя дає вагомий позитивний результат – економічний ефект від реалізації програм зміцнення здоров'я, за даними ВООЗ, сягає співвідношення витрат і прибутку 1:8 [3].

Етичний кодекс фармацевтичних працівників України також визначає одним з основних завдань професійної діяльності фахівця галузі профілактику захворювань, збереження та зміцнення здоров'я людини шляхом участі у санітарно-просвітницькій роботі з охорони здоров'я та у боротьбі з лікарською залежністю, наркоманією, алкоголізмом [7]. В усіх вказаних

вище документах зазначається обов'язок фармацевтичних працівників сприяти охороні здоров'я людей, однак не прописані конкретні рекомендації для спеціалістів аптек щодо методів та обсягів проведення вказаної діяльності.

На наступному етапі нашого дослідження для вивчення реального стану організації санітарно-просвітницької роботи в травні-червні 2011 року було проведено анкетування з даного питання серед спеціалістів аптек різних форм власності м. Києва та десяти областей України. Анкета містила п'ять питань стосовно наявності санітарного бюлетеня, його тематики, джерел отримання, а також можливостей надання аптеками додаткових послуг та участі в просвітницьких програмах, що сприяють збереженню здоров'я. Загальна кількість анкет, прийнятих до обробки, становила 402. Більшість респондентів (57,2 %) на запитання щодо наявності санітарного бюлетеня у куточку покупця в аптечному закладі, де вони працюють, дала негативну відповідь. Проте навіть позитивний результат не свідчить про участь працівників аптеки у просвітницькій діяльності, адже 62,8 % респондентів не змогли згадати його тематику, що говорить про те, що у своїй діяльності вони, напевно, не популяризують серед населення рекомендації щодо охорони здоров'я та дотримання здорового способу життя. На нашу думку, причина такого становища в тому, що в більшості випадків санбюлетені надають безпосередньо представники фармацевтичних компаній або керівництво з офісу, внаслідок чого працівники аптек не володіють важливою інформацією і зовсім не прагнуть донести її до споживача. Лише невелика кількість аптек оформляє санбюлетені самостійно, і це, як правило, аптеки комунальної форми власності (рис. 1).

В останні роки в українських аптеках значно розширився перелік додаткових послуг, що надають фармацевтичні працівники: виконання простих діагностичних процедур (вимірювання артеріального тиску, температури, маси та вмісту жирових відкладень, рівня цукру в крові); консультація споживачів в торговій залі при виборі лікувально-косметичних засобів та інших товарів, що допомагають підтримувати здоровий спосіб життя. Вивчення додаткових послуг аптечних закладів, проведене у 2005 році професором З. М. Мнушко та співавт., встановило, що найбільший інтерес у населення викликали такі послуги лікаря-консультанта, як вимірювання артеріального тиску (69 %), здійснення зовнішнього огляду (56 %), консультація з підбору засобів медичного призначення (45 %), поради з ведення здорового способу життя (35 %) [8]. За результатами нашого дослідження додаткові

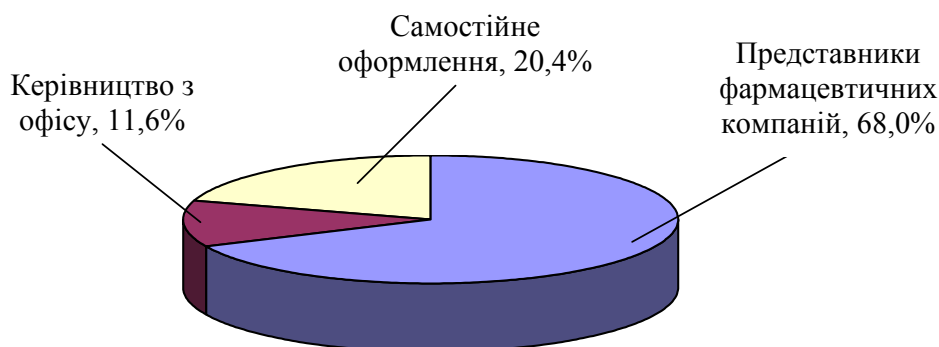
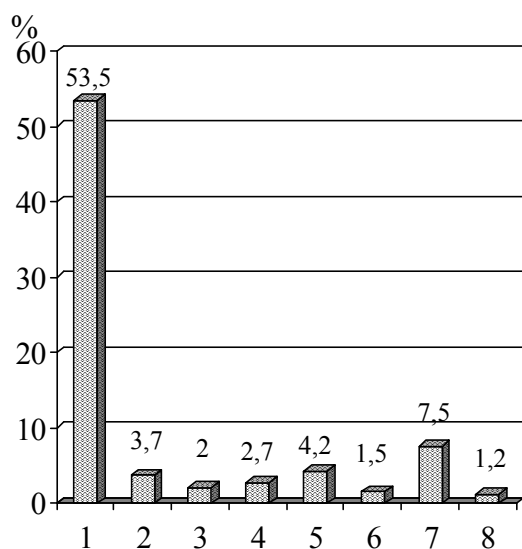

Рис. 1. Джерела отримання аптеками санбюлетенів.

послуги надають самі фахівці аптеки та прагнуть надалі збільшувати свої можливості в даному напрямку. Виявлено, що нині найпопулярнішою послугою серед споживачів є вимірювання артеріального тиску та проведення консультацій

щодо користування тонометром в домашніх умовах (рис. 2). У поодиноких аптеках також можна отримати додаткову інформацію щодо артеріальної гіпертензії, бронхіальної астми, цукрового діабету, програм зниження маси.

- 1 – вимірювання тиску
- 2 – вимірювання температури
- 3 – вимірювання цукру в крові
- 4 – вимірювання маси тіла
- 5 – діагностика шкіри голови та волосся
- 6 – перевірка зору
- 7 – консультації щодо косметики
- 8 – консультації щодо харчування

Рис. 2. Додаткові аптечні послуги, що сприяють зміцненню здоров'я та профілактиці захворювань.

Санітарно-просвітницька робота – традиційний вид діяльності аптеки як закладу охорони здоров'я. Однак в сучасних умовах цій важливій соціальній складовій роботи провізора увага майже не приділяється. У повсякденній практиці торговельна функція аптечних закладів виходить на перший план, і "продавець" у провізорі (фармацевті) часто переважає "консультанта". Подібна тенденція знаходиться у помітному протиріччі з тими підходами до професії аптечного працівника, котрі розвивають та пропагують ВООЗ та Міжнародна фармацевтична федерація. Ролі фармацевта в системі охорони здоров'я було присвячено декілька нарад консультативних груп спеціалістів зазначених організацій. Відповідно до прийнятих документів – фармацевт є "членом команди з підтримки здоров'я населення" і "турбота про здоров'я людей має

бути більшим пріоритетом для фармацевта, ніж продаж ліків" [9].

На завершальному етапі нашого дослідження ми вивчили позитивний досвід комунікаційних заходів санітарно-освітнього спрямування, які проводять окремі аптечні мережі разом з іншими закладами охорони здоров'я. Так, деякі аптеки комунального підприємства "Фармація" м. Києва є базами видачі та обміну шприців, видачі спиртових салфеток та презервативів, консультації з питань профілактики наркоманії та ВІЛ/СНІДу, поширення інформаційних матеріалів, переадресації у спеціалізовані медичні заклади. Опитані нами працівники аптек (за офіційною інформацією це 664 аптеки в 208 містах) також зазначають участь в програмі "Оранж кард", що забезпечує доступ до лікарських засобів компанії "ГлаксоСмітКляйн" пацієнтів, які хворіють на

бронхіальну астму та хронічні обструктивні захворювання легень [10]. Деякі аптеки беруть участь у соціальній програмі «З турботою про співвітчизника», суть якої в тому, що купуючи в аптеці певні препарати виробництва ТОВ «Фармастарт», пацієнт додатково отримує безкоштовно так звану соціальну упаковку.

Мережа аптек «Наша Аптека» у жовтні 2010 року брала участь у Всеукраїнському соціальному проекті «7 хвилин заради життя», направленому на своєчасне виявлення раку молочних залоз. Кожна жінка мала можливість отримати листівку з інформацією про стадійне самообстеження, яке допомагає завчасно виявити захворювання і почати лікування [11]. В аптеках ТАС восени 2011 року впроваджено інноваційний проект «За здоровий спосіб життя», завдання якого – надати споживачеві широкий вибір натуральних товарів різних категорій. Це косметика, засоби гігієни та догляду за тілом, напої, продукти харчування й інше. Завдяки тренінг-семінарам, що постійно організовує керівництво компанії, персонал аптечних закладів може кваліфіковано проконсультувати кожного покупця щодо товарів, які його зацікавили [12].

Восени 2011 року аптека гормональних препаратів брала участь у проведенні Всесвітнього дня діабету (м. Київ), а також на базі однієї з аптек – Днів діабету, протягом яких відвідувачі могли отримати повний спектр якісного обслуговування і повний асортимент антидіабетичної продукції [13]. Наведені приклади комунікаційних заходів санітарно-освітнього спрямування, що здійснювалися окремими аптечними мережами, є позитивним надбанням спеціалістів фармацевтичної галузі. Цей досвід мають поступово переймати всі аптечні заклади України, бо такі кампанії сприятимуть підвищенню авторитету фахівців, довіри до їх рекомендацій, а також іміджу аптек у цілому.

Правилами GPP передбачене постійне підвищення рівня компетентності фармацевтичних працівників шляхом засвоєння спеціальних освітніх програм. Для якісного проведення просвітницької роботи серед населення всі фахівці повинні своєчасно проходити курси підвищення кваліфікації, мати вільний доступ до довідкової літератури, можливість користуватися допоміжними матеріалами, аби давати рекомендації з загальних питань, що стосуються здоров'я. Тому в програмах циклів тематичного удосконалення слід приділити більше уваги методам

пропаганди здорового способу життя, профілактики захворювань, надання медичних та гігієнічних знань населенню.

Спеціалісти аптек мають закликати пацієнтів до діалогу з метою обміну знаннями та інформацією, що дозволить останнім особисто долучитися до керування власним здоров'ям та здійснення лікування. Варто зазначити, що споживачів оточує безліч джерел інформації – листки-вкладиші, промоційні матеріали, реклама в засобах масової інформації, зокрема в Інтернеті, – яка далеко не завжди є достовірною чи вищепною. Провізор може допомогти пацієнтам стати адекватно поінформованими, пропонуючи їм для ознайомлення об'єктивну інформацію, яка ґрунтується на вагомих наукових доказах з посиланнями на інформаційні джерела, що заслуговують на довіру [14].

Відповідно до міжнародних стандартів GPP, які мають рекомендаційний характер, фармацевтичні асоціації окремих країн розробляють та впроваджують стандартні операційні процедури, яких має дотримуватися фахівець аптеки при здійсненні певного виду діяльності. Впровадження вимог керівництва з GPP в Україні має стати джерелом змін аптечної практики, оскільки зосереджено більшою мірою на профілактиці, ніж на лікуванні пацієнта. У стандартах GPP мають бути прописані, зокрема і обов'язки аптеки щодо проведення санітарно-просвітницької роботи серед населення, методи і засоби пропаганди здорового способу життя, рекомендації щодо правил складання конспектів лекцій, бесід, оформлення санітарних бюлетенів.

Висновки. 1. Аналіз законодавчої бази щодо проведення спеціалістами аптек санітарно-просвітницьких заходів свідчить, що в нормативних документах відсутні чіткі рекомендації для фахівців щодо обсягів роботи та методів пропаганди здорового способу життя та зміцнення здоров'я населення.

2. У результаті анкетування фармацевтичних фахівців щодо фактичного стану санітарно-просвітницької діяльності встановлено, що в більшості аптечних закладів України взагалі не проводиться така робота або виконується лише формально.

3. Вивчено позитивний досвід проведення комунікаційних заходів санітарно-освітнього спрямування окремими аптечними мережами, який має стати прикладом для наслідування іншими фармацевтичними закладами.

Література

1. Надлежащая аптечная практика в Новых Независимых Государствах. Руководство по разработке и внедрению стандартов // Провизор. – 2002. – № 18. – С. 6–13.
2. Ринда Ф. П. Зарубіжний досвід вирішення деяких аспектів здорового способу життя / Ф. П. Ринда // Україна. Здоров'я нації. – 2008. – № 2. – С. 54–59.
3. Ринда Ф. Ф. Профілактична спрямованість та формування здорового способу життя / Ф. Ф. Ринда, Н. Т. Кучеренко, О. О. Шпита // Досвід виконання Міжгалузевої комплексної програми "Здоров'я нації" на 2002-2011 роки. – К., 2006. – С. 207–220.
4. Формування здорового способу життя – основа стратегії поліпшення громадського здоров'я / В. М. Лобас, О. Т. Дорохова, Н. М. Адоньєва [та ін.] // Україна. Здоров'я нації. – 2008. – № 1. – С. 92–96.
5. Громовик Б. П. Організація та економіка фармації / Б. П. Громовик, С. І. Терещук, І. Л. Чухрай; за ред. Б. П. Громовика, С. І. Терещук. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2009. – 816 с.
6. Нормативно-правові документи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nau.com.ua>
7. Етичний кодекс фармацевтичних працівників України. – Х., 2010. – 16 с.
8. Мнушко З. М. Маркетинговий аналіз сервісного обслуговування та додаткових послуг аптечних закладів / З. М. Мнушко, О. П. Абалова, І. В. Пестун // Вісник фармації. – 2006. – № 1. – С. 41–47.
9. Григорян С. Л. Консультант или продавец? / С. Л. Григорян // Российские аптеки. – 2004. – № 10. – С. 6–11.
10. Проект «Оранжев карт» – Страница для пациентов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.orangecard.com.ua>
11. 7 хвилин заради життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nasha-apteka.com.ua/ua/index.php>
12. Аптека ТАС меняет позиционирование [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://apteka-tas.com.ua/news/20412/>
13. Всесвітній день діабету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://e-apteka.com.ua/ua/hot/info-92642.html>
14. Developing pharmacy practice: a focus on patient care. Handbook – 2006 edition [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fip.org/files/fip/publications/DevelopingPharmacyPracticeEN.pdf>

ИССЛЕДОВАНИЕ РОЛИ СПЕЦИАЛИСТОВ АПТЕК В САНИТАРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКОЙ РАБОТЕ СРЕДИ НАСЕЛЕНИЯ

Л. А. Гала

Национальный медицинский университет имени А. А. Богомольца

Резюме: проанализирована законодательная база, регламентирующая санитарно-просветительскую работу аптечных учреждений Украины, и проведено анкетирование среди специалистов фармации относительно фактического состояния решения данного вопроса на практике. Установлено, что большинство аптек не уделяют должного внимания этой социальной функции. Изучен опыт отдельных фармацевтических организаций по проведению мероприятий просветительского направления, которые должны стать примером для других в системе здравоохранения.

Ключевые слова: аптека, санитарно-просветительская работа, Надлежащая аптечная практика, здоровый образ жизни.

THE STUDY OF THE PHARMACY WORKER'S ROLE IN THE SANITARY-EDUCATIVE WORK AMONG THE POPULATION

L. O. Hala

National Medical University by O. O. Bohomolets

Summary: it was analyzed the legislative base that regulate the sanitary-educative work of the pharmacy establishments in Ukraine and it was carried out questioning among the pharmacy specialists concerning the actual state of solving this problem practically. It was revealed that most pharmacies don't pay enough attention to this social pharmacy function. The experience of several pharmaceutical organizations concerning carrying out the educative arrangements that has to the example for others was studied.

Key words: pharmacy, the sanitary-educative work, Good Pharmacy Practice, healthy life style.